

Verslag centrale examens vo 2024

Verslag centrale examens vo 2024

Dit examenjaar hebben 178.746 leerlingen examens gedaan in het voortgezet onderwijs. Van vmbo bb tot vwo. Voor het eerst sinds de uitbraak van de coronapandemie waren er geen speciale maatregelen meer. Was het dan weer zoals daarvoor? Ja en nee. Want in dit examenjaar hebben we ook bepaalde positieve ervaringen uit de coronaperiode verwerkt. Zoals het verlengen van het tweede tijdvak waardoor er voor eindexamenleerlingen meer ruimte ontstond om een examen in te halen of te herkansen. Ook zijn inhoudelijke veranderingen doorgevoerd. Zo is de opzet van het examen Nederlands vwo veranderd en hebben vmbo-scholen kunnen meedoen aan de pilot voor het beroepsgerichte profielvak economie en ondernemen, waarin meer de nadruk ligt op het uitvoeren van praktische handelingen.

Over het algemeen zijn de afnames goed verlopen. In de hoofdstukken 1 tot en met 4 gaan we specifiek in op het examenjaar 2024 met feiten en cijfers, met in de bijlagen verdiepende informatie waarnaar in het verslag wordt verwezen. Hoofdstuk 5 beschrijft de vaste elementen rond centrale examens, zoals de examenketen, de rol van docenten en de totstandkoming van centrale examens en de normering.

Dit examenverslag is een gezamenlijke uitgave van het College voor Toetsen en Examens en Stichting Cito, met medewerking van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en de Inspectie van het Onderwijs (Inspectie).

Veel leesplezier!

Inhoudsopgave

1. Het examenjaar 2024 in getallen	4	4. Feedback docenten 2024	16
1.1 Aantal examenleerlingen	4	4.1 Algemene vakken	16
1.2 Aantal examens	4	4.2 Beroepsgerichte profielvakken	17
1.3 Examens met pre*correcties, precorrecties en testcorrecties	5	5. Hoe komen de centrale examens tot stand	18
1.4 Aantal errata	5	5.1 De examenketen	18
2. Afnameperiode 2024	6	5.2 Communicatie met de scholen	18
2.1 Algemene impressie	6	5.3 Logistiek centrale examens	19
2.2 Nieuwe opzet examen Nederlands vwo	8	5.4 Van uitgangsmateriaal tot examenafname	20
2.3 Pilot vmbo economie en ondernemen	9	5.5 Pre*correcties, precorrecties en testcorrecties	21
2.4 Toezicht Inspectie	10	5.6 Van afname tot normering	21
2.5 Examenopgaven, antwoorden, correctievoorschriften en meer	10	5.7 Inhoudelijke evaluatie	22
2.6 Meldingen	14	6. Bijlagen	23
3. Normering 2024	15	6.1 Bijlage 1: typen centrale examens	23
3.1 Resultaten tijdvak 1	15	6.2 Bijlage 2: relatie meldingen Examenlijn en aanvullingen	23
3.2 Resultaten tijdvak 2	15	6.3 Bijlage 3: compensatie via de n-term	25
		6.4 Bijlage 4: ophoging n-term	26

Voor het eerst sinds de uitbraak van de coronapandemie waren er geen speciale maatregelen meer.

1. Het examenjaar 2024 in getallen

1.1 Aantal examenleerlingen

In onderstaande tabel staat het aantal examenleerlingen in 2024, per schooltype. Voor meer details en aanvullende informatie over de examenleerlingen verwijzen we naar de examenmonitor van DUO.

Tabel 1. Aantal examenleerlingen

Schooltype	Aantal examenleerlingen 2024
vwo	36.847
havo	50.335
vmbo gl/tl	50.983
vmbo kb	26.037
vmbo bb	14.544
totaal	178.746

1.2 Aantal examens

In 2024 zijn de volgende examens beschikbaar gesteld:

- Centraal schriftelijke examens vwo, havo en vmbo gl/tl voor drie tijdvakken: het eerste tijdvak in mei, het tweede tijdvak in juni en het derde tijdvak (afgenomen door de staatsexamens vo) in augustus
- Twee praktijkexamens beeldend vwo en vmbo (cpe)
- Twee versies (rood en blauw) van de cspe's voor de negen beroepsgerichte profielvakken per leerweg vmbo bb,

kb en gl; pilot-examen economie en ondernemen (voor zowel bb, kb als gl)

- 167 examenvarianten voor de twintig vakken van de flexibele en digitale examens vmbo bb en kb, waaronder twaalf varianten voor slechtziende en blinde leerlingen

Tabel 2a. Aantal centrale examens per tijdvak

Schooltype	1e tijdvak	2e tijdvak	3e tijdvak	Totaal
cse's havo/vwo	49	49	49	147
cse's vmbo algemene vakken	48	48	47	143
alle cse's	97	97	96	290

Tabel 2b. Aantal centrale examens per afnameperiode

Schooltype	Afnameperiode	Totaal
cpe's beeldend vmbo en vwo	vmbo: 11 maart – start cse vwo: 1 januari – start cse	2
cspe's beroepsgerichte profielvakken vmbo bb, kb en gl	1 april – 19 juli	57
flexibele en digitale examenvarianten vmbo bb en kb	1 april – 19 juli	167
Alle examens met afnameperiode		226

Totaal aantal centrale examens: 516.

Bij de flexibele en digitale examens vmbo basisberoepgerichte leerweg (bb) en kaderberoepgerichte leerweg (kb) hebben scholen de mogelijkheid om in een langere periode zelf een afname in te plannen. Om dit mogelijk te maken worden verschillende varianten van een examen aangeboden.

Ook de centraal schriftelijke en praktische examens (cspe's) hebben een langere periode waarin de scholen zelf de afname kunnen inplannen. De verschillende versies (rood en blauw) worden gebruikt om een herkansing af te kunnen nemen.

Van elk examen is er ook een calamiteitenexamen dat wordt ingezet in plaats van het oorspronkelijke examen in geval van bijvoorbeeld een schending van de geheimhouding. Ongebruikte calamiteitenexamens kunnen, na een uitgebreide screening ten opzichte van de dan geldende syllabus, in latere examenjaren worden ingezet. In 2024 is er geen calamiteitenexamen ingezet.

1.3 Examens met pre+correcties, precorrecties en testcorrecties

Bij de keuze van de examens die voor deze correcties in aanmerking zijn gekomen, is gekeken naar vakinhoudelijke feedback op het examen in een voorgaand examenjaar. Ook is ingeschat welke kwaliteitsslag met één van deze correcties bereikt kon worden.

Tabel 3. Pre+ en precorrecties

Examens met pre+correctie najaar 2023	Examens met precorrectie voorjaar 2024
biologie vmbo gl/tl	aardrijkskunde vwo
Duits havo	maatschappijwetenschappen havo
economie vmbo gl/tl	Nederlands havo
wiskunde vmbo kb digitaal	N.v.t.

Tabel 4. Vakken met testcorrecties

Examens met testcorrectie na de afnamedag in de examenperiode
biologie vwo
economie havo
kunst (algemeen) havo
maatschappijwetenschappen vwo
Nederlands vmbo gl/tl
Nederlands vwo

Ook dit jaar hebben de docentadviezen geleid tot aanscherping in examenvragen en correctievoorschriften.

1.4 Aantal errata

Voor de centraal schriftelijke examens eerste en tweede tijdvak vwo, havo en vmbo gl/tl waren er dit jaar 5 errata. Bij de andere examens waren er geen errata.

Tabel 5a. Aantal errata cse's

Schooltype	1e tijdvak	2e tijdvak
cse's vwo	1	1
cse's havo	0	1
cse's vmbo gl/tl	1	0
cse's vmbo bb/kb	1	0

Tabel 5b. Aantal errata cspe's

Schooltype	Versie rood en/of blauw
cspe's vmbo beroepsgerichte vakken bb, kb en gl	0

Van elk examen is er ook een calamiteitenexamen dat wordt ingezet in plaats van het oorspronkelijke examen in geval van bijvoorbeeld een schending van de geheimhouding.

2. Afnameperiode 2024

Voor het eerst sinds de uitbraak van de coronapandemie waren er geen speciale maatregelen. Wel zijn positieve ervaringen uit deze tijd meegenomen, zoals een verlenging van de afnameperiode van de flexibele en digitale examens vmbo bb/kb en van de csp'e's. Door deze verlenging was er meer ruimte voor leerlingen om de examens te maken.

Voor de coronajaren duurde het tweede tijdvak vier dagen. In coronatijd is dat verlengd naar tien dagen. Hierdoor ontstond er meer ruimte voor leerlingen om examens in te halen die ze in het eerste tijdvak door bijvoorbeeld ziekte hadden gemist en, indien van toepassing, op te gaan voor een herkansing. Deze ruimte werd positief ervaren en daarom bestond in 2024 het tweede tijdvak uit zes dagen. Zie ook het [nieuwsbericht rooster tweede tijdvak](#).

Waar in de coronajaren een gezamenlijke uitslagdag voor vmbo gl/tl/havo/vwo en vmbo bb en kb vanwege de korte tijdpaden voor de normering niet mogelijk was, was dit met de terugkeer naar twee tijdvakken met een zesdaags tweede tijdvak wel weer het geval.

2.1 Algemene impressie

We kijken terug op een examenjaar zonder grootschalige incidenten. Toch kende dit examenjaar bijzondere gebeurtenissen, waarvan scholen en leerlingen gelukkig lang niet altijd iets hebben gemerkt, maar in een aantal gevallen helaas ook wel. Op de volgende pagina staan een aantal voorbeelden.

Vermiste pakketten met cpe vmbo's gl/tl

Bij het herinrichten en opruimen van een kluis had een school per ongeluk examendocumenten van 2024 bij het oud papier gedaan. Toen dat ontdekt werd, was het 'afval' al opgehaald door de afvalverwerker. Omdat het een cpe (centraal praktisch examen) betrof, werd het beveiligingsrisico als klein ingeschat en hoefde geen vervangend examen aan de scholen worden uitgeleverd. DUO heeft nieuwe examenpakketten af laten leveren op de school.

Publicatie examens

Het vernieuwde communicatiekanaal over de centrale examens, Examenblad.nl, werkte goed. Spannende momenten waren de publicaties van examens met grote aantallen leerlingen en van de n-termen. Zouden de vele bezoekers deze wel meteen kunnen inzien en downloaden op het moment van publicatie? De publicatie en beschikbaarheid van examendocumenten verliep goed. De publicatie van de n-termen duurde helaas langer dan verwacht, waardoor deze informatie met een kleine vertraging beschikbaar kwam.

Korte verstoring afname in Facet

Op 13 mei en 28 mei was het vanwege een probleem bij een datacentrum voor scholen korte tijd niet mogelijk examenafnames in Facet te plannen. Omdat het probleem sneller verholpen was dan het gemeld kon worden aan de scholen, is hierover geen communicatie vanuit Examenblad.nl met de scholen geweest. Beide storingsen vielen rond het middaguur, waardoor niet veel scholen hier last van hebben ondervonden.

Probleem bij gebruik verklanking

In de week van 20 mei werd duidelijk dat bij het gebruik van verklanking en de toolbox in de examens wiskunde en natuur- en scheikunde bb/kb het soms niet mogelijk was om een antwoord in te vullen in een antwoordveld. Een vervelend probleem voor leerlingen die hier last van hadden. Scholen zijn hierover op 22 mei geïnformeerd via een mailing. Hierin werd scholen een oplossing aangereikt mocht dit probleem zich voordoen bij volgende afnames. Leerlingen die hier voor 22 mei last van hebben gehad, konden het examen door de Inspectie ongeldig laten verklaren. Bij de volgende release van Facet is dit probleem verholpen.

Opzet examen geschiedenis

Bij geschiedenis was er in de media aandacht voor de huidige opzet van het examen. De opgaven en onderwerpen in het examen moeten echter aansluiten op de examenstof zoals vastgelegd in het examenprogramma en uitgewerkt in de syllabus. Leerlingen worden hierop voorbereid. Bij veranderingen van examenprogramma's worden docenten nauw betrokken. In het najaar 2024 start een nieuw traject actualisatie examenprogramma's geschiedenis waarover docenten kunnen meedenken, een nieuwe kans voor het gesprek over de examinering van het vak in de toekomst.

Opinietekst examen Nederlands

Een opinietekst in het examen Nederlands vwo, die ging over over het leesonderwijs en de invloed van populaire schrijvers op jongeren, leidde tot discussie tussen enkele schrijvers en Neerlandici. In deze tekst zou een bepaalde groep schrijvers negatief zijn weggezet. Echter een opinietekst in een examen wordt nooit als waarheid of onwaarheid neergezet en moet worden gezien in relatie tot de totale opgave en het examendoel. Het isoleren van alleen deze tekst leidde tot een negatief beeld dat door de examenmakers natuurlijk nooit zo bedoeld is. De ophef over de tekst in dit examen leidde ook tot creativiteit. Zo maakte een docent een alternatief 'pulpexamen' en bedacht een auteur de lezersactie #ikleespulp. Twee unieke initiatieven.

Schending geheimhouding Nederlands

Op het afnamemoment (donderdagmiddag) van het examen Nederlands vmbo gl/tl heeft een leerling met leesondersteuning per abuis de teksten van het centraal examen Nederlands havo op zijn examencomputer ingezien. Dit werd snel na de start van het examen duidelijk. Het examen Nederlands havo stond de vrijdag erna in het rooster. Nadat dit ontdekt werd heeft de school de leerling de juiste digitale bestanden gegeven. De verloren tijd is gecompenseerd. In overleg met Inspectie zijn afspraken met de school en de leerling gemaakt over de geheimhouding van de informatie die onbedoeld was ingezien.

Bijzondere meldingen LAKS

Zoals ieder jaar kwamen er bij LAKS ook in 2024 bijzondere meldingen binnen. Zo was er een school waar er in de examenzaal ineens duiven rondvlogen. Ook waren er dit jaar opvallend veel klachten van een brandalarm dat afging tijdens het examen. Hier was op social media veel over te doen, wellicht dat dat een rol heeft gespeeld in het aantal meldingen bij het LAKS. Daarnaast bleek dat een surveillant geen oppas konden vinden en daarom de kinderen maar meenam naar de examenzaal.

2.2 Nieuwe opzet examen Nederlands vwo

Interview

'WAT EN HOE WE LEZEN IS VERANDERD'

Het examen Nederlands vwo zag er in 2024 anders uit dan in voorgaande jaren. Na grondig testen en in overleg met docenten Nederlands is de opzet ervan veranderd. Jacqueline Evers is voorzitter van de vaststellingscommissie en kijkt met een goed gevoel terug op het examen van 2024: 'De reacties uit het onderwijsveld waren overwegend positief en de nieuwe manier van bevragen wordt gewaardeerd', aldus Jacqueline.

Waarom is het examen veranderd?

De redenen voor de vernieuwing vloeien voort uit het antwoord op een andere vraag: welke vraagtypen passen het best bij de leesdoelen die we belangrijk vinden? Deze vraag komt bij de ontwikkeling van de centrale examens Nederlands met enige regelmaat terug. In 2016 is hier een [Rondetafelgesprek in de Tweede Kamer](#) over gevoerd. Hierop werd een project gestart. 'Met de opkomst van digitale media is wat en hoe we lezen veranderd', zegt Jacqueline. 'We zoeken informatie op het internet, in bronnen van heel wisselende kwaliteit. Daardoor is het belangrijker geworden om de betrouwbaarheid van die bronnen te wegen en kritisch te bekijken hoe informatie geframed wordt. Bovendien bestaan veel teksten niet meer alleen uit woorden, maar zie je vaak combinaties met beeld. Denk hierbij aan cartoons of infographics. Het zwaartepunt bij lezen is verschoven en we vonden dat we ook bij de examens met de tijd mee moesten.'

Wat is er veranderd?

Leerlingen kunnen vanaf 2024 in de opgaven situatieschetsen tegenkomen. Ze krijgen dan bijvoorbeeld een setje bronnen aangereikt om zich zogenaamd voor te bereiden op een debat. De argumentatie in deze bronnen moeten ze vervolgens vanuit dit functionele perspectief analyseren. 'Deze manier van vragen stellen doet een groter beroep op meervoudig tekstbegrip, waarbij leerlingen informatie uit verschillende bronnen moeten vergelijken', aldus Jacqueline. 'Daarbij is het ook belangrijk dat ze de betrouwbaarheid van bronnen wegen: kritisch kijken waar een bron is verschenen en kenmerken van de stijl noemen die iets prijsgeven over die betrouwbaarheid. 'De nieuwe vragen passen binnen de huidige examenkaders', vervolgt Jacqueline 'en staan dus los van de vakvernieuwing die momenteel gaande is en die op termijn moet resulteren in een nieuw examenprogramma'.

Hoe zijn de reacties op de verandering?

'We merken dat deze vragen door het veld worden gewaardeerd. Daarnaast hebben we veel complimenten gekregen over het feit dat de teksten over neerlandistische thema's gingen. Via de klachtenlijn van het LAKS bleek helaas wel dat niet alle leerlingen even goed op de vraagvernieuwing waren voorbereid, ondanks dat er via Examenblad.nl oefensets beschikbaar zijn gesteld. We hopen uiteraard dat dit in 2025 anders is', aldus Jacqueline. 'We streven naar een evenwichtige set bronnen, die het overkoepelende thema van verschillende kanten belicht', zegt Jacqueline. 'Door de reacties op het vwo-examen zijn we er echter achter gekomen dat we ook meer moeten letten op evenwicht binnen de vragenset per tekst. Zo hebben we bij één fragment uit een oorspronkelijk langer artikel

drie kritische vragen gesteld, waardoor je het idee kon krijgen dat de ideeën van de betreffende auteur negatief worden weggezet. Dat was zeker niet de bedoeling. Dit nemen we dus mee bij de ontwikkeling van nieuwe examens.'

Via een vragenlijst is ook aan docenten gevraagd wat ze van het centrale examen in 2024 vonden. Van de 372 invullers van een vragenlijst is 82% tevreden over de uitbreiding van vraagtypen in het algemeen en 85% over de nieuwe soorten teksten en bronnen. Wél zouden ze – zoals ook uit eerder onderzoek van CvTE bleek – graag minder werk willen hebben aan het nakijken van examens, en hadden docenten meer vragen over figuurlijk taalgebruik verwacht.

Meer lezen over deze verandering? Bekijk het bericht over het [project leesvaardigheid Nederlands havo en vwo](#).

2.3 Pilot vmbo economie en ondernemen

Interview

Meer praktijk in pilot beroepsgericht profielvak-examen economie en ondernemen

Om ervoor te zorgen dat examenprogramma's en centrale examens met de tijd mee gaan, is er om de zoveel jaar een actualisatie van het examenprogramma en de bijbehorende syllabus. Het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe) economie en ondernemen voor het vmbo (hierna e&o) zit in de pilotfase en dat betekent dat scholen op vrijwillige basis mee kunnen doen aan het pilotexamen. Volgens Hugo Arents hebben veertien scholen en daarmee ongeveer 450 leerlingen dat in de examenperiode van 2024 gedaan. Hugo is als toetsdeskundige van Stichting Cito betrokken bij deze pilot.

Tijd voor vernieuwing

Volgens Hugo is er een aantal redenen waarom e&o aan vernieuwing toe is. 'Steeds minder leerlingen kiezen voor dit vak. Eén van de redenen hiervoor is dat het nu té theoretisch is. Bij andere vakken bereiden leerlingen gerechten in de keuken, of metselen een muur, terwijl ze bij dit profielvakexamen vooral achter de computer zitten. Scholen geven zelf ook aan dat ze meer praktijk in dit vak willen.' De veranderde arbeidsmarkt is ook een reden dat aanpassing van het vak wenselijk is. 'Door automatisering van bijvoorbeeld administratieve taken is minder personeel nodig', aldus Hugo. 'Daarnaast is in het oude programma te weinig aandacht voor online-retail plus de bijbehorende marketing. Ook dat hebben we dus aangepakt'.

e&o bestaat uit vier onderdelen; *retail & styling, service & sales, stock & supplies* en *office & support*. Hugo: 'Deze Engelse termen worden ook gebruikt in het mbo-vervolg-onderwijs. Op deze manier sluit dat goed aan.' Meer dan voorheen ligt de nadruk op het uitvoeren van praktische handelingen door de leerlingen. Hugo: 'Je kunt hierbij denken aan een klant te woord staan, of het beantwoorden van de telefoon. Maar ook aan het klaar maken van een bestelling voor een klant. Dat gaat dan over order-picken en het verzendklaar verpakken. Deze opdrachten verschillen echt met het oude programma.'

Organisatielast

Dat het examen praktischer is geworden, heeft uiteraard ook gevolgen voor de scholen. 'Opdrachten die niet achter de computer moeten worden gemaakt, vraagt van scholen extra organisatie', zegt Hugo. 'Zo moeten scholen bijvoorbeeld materialen en rollenspelers regelen. Ook kun je met minder leerlingen tegelijk het examen afnemen. Toch nemen de pilotscholen deze organisatielast voor lief. Ze geven aan dat dit examen veel beter aansluit bij het vak en dat ze dit daarom graag organiseren voor hun leerlingen'.

Bij de pilot zijn vier partijen betrokken. Naast het CvTE, Stichting Cito en SLO is dat het platform Economie en Ondernemen. Hierin zitten docenten die het vak geven. Vlak voor de zomer zijn er drie regiobijeenkomsten georganiseerd. 'Daar bleek dat het examen heel goed ontvangen is', aldus Hugo. 'Als er een nieuwe syllabus verschijnt gaan zowel docenten als examenmakers daarmee aan de slag. Uit de evaluatie bleek dat zij de nieuwe inhoud hetzelfde geïnterpreteerd hebben. Dat betekent dus dat leerlingen goed voorbereid aan het examen zijn begonnen'.

Ook leerlingen zijn volgens Hugo positief over het nieuwe examen. 'We werken met een casus, dit jaar was dat een modespecialzaak. Alle opdrachten hadden met deze winkel te maken; voor de leerlingen een herkenbare context.' In 2025 wordt er nog een pilot-examen afgenomen. Het aantal scholen dat daaraan meedoet is met twintig iets meer dan afgelopen examenperiode. Zij krijgen volgens Hugo een soortgelijk examen. 'Uit de evaluatie blijkt dat we op deze voet verder kunnen. Zowel de interpretatie van de syllabus als de lengte van het examen is goed ontvangen. Al is er natuurlijk altijd wel iets te finetunen'.

Het streven is dat in 2026 alle scholen over zijn op e&o nieuwe stijl. Dat betekent dat derdejaarsleerlingen vanaf dit schooljaar (2024-2025) kennis maken met het vernieuwde programma, want zij doen in 2026 examen.

Hugo
Arents

2.4 Toezicht Inspectie

De Inspectie heeft 373 besluiten genomen over de afname van in het totaal 806 centrale examens die leidden tot ongeldigheidsverklaringen van examens. In de meeste gevallen was de reden hiervoor ziekte van een leerling tijdens de afname van het examen. Ook substantiële geluidsoverlast en het ontbreken van een toegestaan hulpmiddel waren oorzaken om gemaakte examens ongeldig te verklaren. Omdat de cspe's in onderdelen zijn opgedeeld wordt bij deze examens alleen het betreffende onderdeel ongeldig verklaard.

Tabel 6. Besluiten ongeldigverklaring afname per examentype tot en met 26 juli 2024

Examentype	Aantallen
cspe	77 besluiten, 355 examens
bb- en kb-flex	71 besluiten, 131 examens
cse regulier onderwijs	225 besluiten, 320 examens
cse staatsexamens	31 besluiten, 31 examens

Na een ongeldigverklaring mochten leerlingen het examen of het onderdeel van het examen opnieuw maken. Dit telde niet als herkansing. Het recht op herkansing werd daarmee behouden.

Drie keer werd dit jaar fraude geconstateerd bij de correctie van een examen in het eerste tijdvak. Het ging hierbij om verbeteringen door een docent/corrector in de antwoorden.

2.5 Examenopgaven, antwoorden, correctievoorschriften en meer

Elk jaar worden examenopgaven openbaar gemaakt. De centrale examens vmbo gl/tl, havo en vwo worden in het eerste en tweede tijdvak na afname op dezelfde dag gepubliceerd op Examenblad.nl. Dit geldt niet voor de aangewezen vakken in het tweede tijdvak. Bij deze vakken blijven de opgaven geheim. Er zijn over het algemeen weinig leerlingen die examens doen in deze vakken. Het gaat om vakken zoals Fries, Turks, Arabisch en dans. Deze examens worden niet afgenomen op de eigen school, maar op een locatie van de staatsexamens vo.

De digitale opgaven en examens bb en kb en van de cspe's worden na de afnameperiode in september gepubliceerd op de oefenomgeving van Facet: [Welkom | Facet oefenexamens](#). Dit geldt voor tweederde van de examenvarianten vmbo bb en kb. De opgaven van de andere examenvarianten blijven geheim en kunnen voor de normering als ankeropgaven worden gebruikt in latere examenjaren.

De examendocumenten van de cpe's en cspe's worden voor de start van het nieuwe schooljaar ook gepubliceerd op Examenblad.nl.

2.5.1 Eerste en tweede correctie

Net als vorige jaren waren er ook dit jaar situaties waarin docenten aangaven het lastig te vinden om te bepalen waar de grens ligt tussen een nog goed antwoord en een fout antwoord. Hierover konden zij contact opnemen met de Examenlijn van het CvTE. Besprekingen over de examens die werden georganiseerd door vakverenigingen, hebben soms ook uitkomst kunnen bieden.

De Inspectie ontving 42 meldingen van scholen om te helpen bij een geschil tussen de eerste en tweede corrector. Na overleg met de Inspectie konden scholen dit in de meeste gevallen toch zelfstandig oplossen.

Bekijk ook de onderwerppagina '[Correctie centrale examens](#)' op Examenblad.nl.

'Na een ongeldigverklaring mochten leerlingen het examen of het onderdeel van het examen opnieuw maken.'

2.5.2 Uitleg derde correctie

Interview

Niet altijd lukte het de scholen na contact met Inspectie er samen uit te komen. Als dit het geval was deed de Inspectie een verzoek bij het CvTE voor een onafhankelijke bindende derde correctie. In 2024 ging het om 17 verzoeken voor in totaal 550 examenwerken in het eerste tijdvak. Het gaat hierbij om verschillende vakken, onder andere Engels vmbo, geschiedenis havo, biologie vmbo gl/tl & vwo en scheikunde vwo. Voor het tweede tijdvak waren er geen verzoeken voor derde correctie.

Vergeleken met afgelopen jaren waren er in 2024 opvallend veel verzoeken voor een derde corrector (onafhankelijke corrector). In 2023 is er 7 keer een derde corrector ingezet. In 2024 was dat 17 keer. In 2024 was het aantal na te kijken examenwerken ook vele malen hoger dan in 2023. Dat betekent veel werk, ook voor de Inspectie van het Onderwijs. Claudia Janssen en Gerard Eising, beiden inspecteur, leggen uit hoe het werkt.

Bij de centrale examens vo in tijdvak 1 en 2 zijn er twee correctoren. Als eerste kijkt de eigen docent (examinator) van een leerling het examenwerk na. Daarna gaat het per aangetekende post naar een tweede corrector (gecommiteerde). Dat is een bevoegde vakdocent van een andere school. Deze school is van een ander bestuur dan de eerste school. Beide correctoren worden via DUO aan elkaar gekoppeld en kennen elkaar niet. Zij zijn er samen verantwoordelijk voor dat een leerling een score krijgt dat past bij hoe de leerling het examen heeft gemaakt.

Inspecteur Gerard Eising legt uit: ‘als correctoren op dezelfde lijn zitten, komen ze er samen wel uit. Belangrijk daarbij is dat het correctievoorschrift altijd leidend is. Alleen als opvattingen over het toekennen van scorepunten uiteenlopen, kan het moeilijk zijn om tot overeenstemming over de totaalscore te komen. Zo ontstaat er een verschil en kun je geen goede score vaststellen.’

Als corrector ben je geen docent

Volgens de Inspectie komt het verschil van inzicht tussen de correctoren vaak doordat er volgens de tweede corrector te soepel is nagekeken door de eigen docent van de leerling. Deze redeneert dan te veel in het belang van de eigen leerling en geeft bijvoorbeeld punten voor iets waar dat niet voor mag. ‘In zo’n geval haalt de eerste corrector twee dingen door elkaar’, zegt Claudia Janssen. ‘Tijdens de schoolperiode is de docent een docent die opkomt voor de leerlingen. Tijdens de examenperiode is deze persoon corrector en moet er objectief beoordeeld worden. Als er geen mogelijkheid is om er samen uit te komen, ook niet met hulp van de vaksectie, directie en het bevoegd gezag (besturen), dan bestaat er een mogelijkheid om een derde corrector de examenwerken te laten beoordelen. Maar het is zeer uitzonderlijk dat die wordt ingezet.’

Derde correctie betekent heel wat

Dat is niet voor niets, want de inzet van een derde corrector heeft veel voeten in de aarde. Claudia: ‘Scholen roepen soms heel snel, “wij willen een derde correctie”, maar hebben vaak geen idee wat dat dan precies inhoudt. Zo denken scholen dat de onafhankelijke derde corrector alleen wordt ingezet voor het examenwerk of de examenvraag waar een geschil over is. Maar dat is niet zo.

Claudia
Janssen

Alle examenwerken die samen door de eerste en tweede corrector bekeken zijn, gaan naar de derde corrector.’ Deze houdt zich strak aan het correctievoorschrift, hierdoor kunnen scores van leerlingen lager uitkomen.

Logistiek vraagt de inzet van een derde corrector ook veel. De uitvoering hiervan ligt bij het CvTE. Zo moet het werk eerst van de tweede corrector naar het CvTE in Utrecht. Vervolgens moet het CvTE een derde corrector zoeken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van docenten die corrector zijn voor de staatsexamens vo. Als deze persoon gevonden is, gaat het werk van het CvTE naar de derde corrector. Deze corrector blijft geheim voor zowel school van de examinerator als die van de gecommiteerde. De uiteindelijke score wordt via de Inspectie aan de eerste school bekend gemaakt. De score die de derde corrector vaststelt kan niet meer worden gewijzigd (opengebroken). Het duurt even voor het werk terug is op de school. Hierdoor kan het ook voorkomen dat de uitslag op de school later komt dan de dag van de bekendmaking van de n-termen. Een leerling kan daardoor minder tijd hebben om zich voor te bereiden op een eventuele herkansing.

Openbreken score

Het gebeurt soms dat scholen een score die is vastgesteld door de eerste en de tweede corrector willen openbreken. Gerard legt uit dat niet zo maar kan. ‘Het openbreken (herzien) van de score kan alleen als er iets niet goed is gegaan bij de puntentelling of als het antwoord per ongeluk fout is gerekend, terwijl het antwoord van de kandidaat wel overeenkomt met het correctievoorschrift. Hierdoor is er dan een verkeerde score berekend.’ Het openbreken van de score mag dan alleen als de Inspectie

daar toestemming voor geeft. Gerard: ‘wij checken of de tweede corrector het er ook mee eens is dat de score wordt opengebroken. Deze kan namelijk onder druk zijn gezet om daarmee akkoord te gaan. In dat geval, geven wij uiteraard geen toestemming’.

Om dit soort vervelende situaties te voorkomen, willen Claudia en Gerard nog wel een oproep aan schoolbesturen doen. Claudia: ‘Leg bijvoorbeeld in je examenreglement vast binnen welke termijn een verzoek voor het openbreken van de score kan worden ingediend. Gerard vult aan: ‘we horen weleens verhalen dat ouders en leerlingen met een advocaat op de stoep staan om de examens in te zien. Scholen kunnen daardoor veel druk voelen en de score open willen breken, maar moeten daar niet voor bezwijken, daarvoor zijn er regels’.

Beluister meer over de rol en het werk van de Inspectie in de examenperiode in de podcast [Examenperiode - goed geregeld, soepel doorlopen](#).

A portrait of Gerard Eising, a man with short brown hair and glasses, wearing a blue shirt and a grey patterned blazer. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is a soft, out-of-focus grey.

Gerard Eising

2.5.3 Aanvullingen

Als sprake is van een fout of onduidelijkheid in een correctievoorschrift kan deze worden rechtgezet met een aanvulling op het correctievoorschrift. Een belangrijke bron voor deze aanvullingen zijn de vragen die door docenten aan de Examenlijn worden gesteld.

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van het aantal inhoudelijke meldingen per vraag, waarbij een aanvulling op het correctievoorschrift werd gedaan.

Bij de cspe's kunnen door docenten ook fouten of problemen worden geconstateerd tijdens de voorbereiding van het examen. Bijvoorbeeld een verschil tussen de te gebruiken materialen in de instructie voor de examinator en de instructie voor een leerling, terwijl deze gelijk moeten zijn. In zo'n geval worden bij de cspe's ook aanvullingen gedaan op andere delen van het examen dan het correctievoorschrift.

Tabel 7a. Aantal aanvullingen per schooltype

(een bericht kan aanvullingen bevatten over meerdere vragen)

Aanvullingen	1e tijdvak	2e tijdvak
vwo aantal vragen	15	5
vwo aantal berichten	9	3
havo aantal vragen	17	7
havo aantal berichten	11	5
vmbo algemene vakken aantal vragen	13	0
vmbo algemene vakken aantal berichten	8	0

Tabel 7b. Aantal aanvullingen beroepsgerichte vakken

Schooltype	Correctievoorschriften	Andere examen-documenten
vmbo beroepsgerichte vakken	13	9

2.5.4 Neutralisaties

Bevat een vraag in een examen een onherstelbare fout of wordt een fout te laat ontdekt om recht te zetten via de correctie, dan moet de vraag geneutraliseerd worden.

Dit jaar zijn in totaal drie vragen geneutraliseerd in de flexibele en digitale centrale examens biologie vmbo bb en kb. Bij de cspe's is bij vijf examens een vraag in Facet geneutraliseerd, voor de examens horeca, bakkerij en recreatie (HBR) vmbo gl, zorg en welzijn (Z&W) vmbo bb en kb en e&o pilot bb en kb.

Bij de papieren examens werden vier vragen volledig geneutraliseerd en één vraag is een deel van de punten gegeven; een zogenoemde deelscore-neutralisatie. Deze zijn in het overzicht bij de aanvullingen (zie tabel 6) meegeteld.

2.5.5 Compensatie via de n-term

Soms is het niet mogelijk om gedurende de afnameperiode een fout recht te zetten via een inhoudelijke aanvulling of een neutralisatie. In dat geval wordt gecompenseerd via de n-term.

Een andere reden om een compensatie via de n-term toe te passen is als er aanwijzingen zijn dat het examen te lang is geweest. Hiervoor wordt bijvoorbeeld gekeken naar het aantal overgeslagen vragen in de toets- en itemanalyse.

In bijlage 3 is per tijdvak een overzicht opgenomen van de examens waarvoor een compensatie werd toegepast via de n-term. Ook is de reden van compensatie opgenomen en de hoogte van de compensatie. In totaal werd dit jaar 37 keer via de n-term gecompenseerd; 35 keer in tijdvak 1, en 2 keer in tijdvak 2.

2.6 Meldingen

2.6.1 De Examenlijn

Onduidelijkheden en fouten in de examens kunnen docenten, het LAKS en vakverenigingen melden bij de Examenlijn. Dit jaar lag met 1471 het aantal meldingen lager dan in 2023. Toen ontvingen we 1600 meldingen.

Tabel 8. Aantal inhoudelijke meldingen over examendocumenten vo per schooltype

Schooltype	1e tijdvak	2e tijdvak	Totaal
vwo	607	35	642
havo	360	78	438
vmbo	305	86	391
totaal	1272	199	1471

In deze [video over de Examenlijn](#) leggen we uit wat er met het melden van een fout in een examen wordt gedaan.

2.6.2 Meldingen van LAKS

Het LAKS stuurt tijdens de examenperiode klachten van leerlingen door aan de Examenlijn als zij denken dat wij hier actie op moeten ondernemen. Tijdens het eerste tijdvak diende het LAKS 20 klachten in. Net als meldingen van docenten kunnen deze klachten leiden tot een aanvulling op een correctievoorschrift. Dit jaar zijn er geen klachten door LAKS doorgestuurd die tot een aanvulling hebben geleid.

In 2024 ontving de examenlijn 1471 meldingen. Iets minder dan in 2023.

3. Normering 2024

Bij het normeren bepalen we de n-term. Als een examen moeilijker is dan vorig jaar, is de n-term hoger. Je hoeft dan minder scorepunten te halen voor een voldoende. Als een examen makkelijker is dan vorig jaar is de n-term lager. Zo zorgen we ervoor dat een prestatie die in het ene jaar een 6 waard is in een ander jaar ook een 6 waard is.

Waar de normering in 2021 tot en met 2023 aangepast was vanwege de gevolgen van de coronapandemie, zijn we in 2024 teruggegaan naar een manier van normeren waarbij we de prestatie-eisen beter kunnen handhaven. Hierbij hebben we de prestatie-eisen van 2023 als uitgangspunt genomen. Als een examen in 2024 even moeilijk was als in 2023 is de n-term even hoog. Als de examenpopulatie even vaardig is, zal het gemiddeld cijfer even hoog zijn.

In het najaar van 2023 hebben we onder docenten een peiling uitgevoerd over de prestatie-eisen. Daar kwam uit dat de prestatie-eis voor een aantal vakken wel wat omhoog of juist omlaag mocht, waaronder bijvoorbeeld wiskunde A en B vwo waar men de lat wel wat hoger wilde. De uitkomsten van deze peiling zijn meegenomen bij de totstandkoming van de normering in 2024.

3.1 Resultaten tijdvak 1

In onderstaande tabel is de gemiddelde n-term per schoolsoort voor tijdvak 1 weergegeven, en het verschil met de gemiddelde n-termen van 2023.

Tabel 9. N-termen tijdvak 1

n-termen	vwo	havo	vmbo gl/tl	vmbo bb/kb	cspe's
gemiddelde van de vastgestelde n-termen 2024 (tv1)	1,2	1,2	1,0	1,2	0,8
verschil met de vastgestelde n-termen in 2023 (tv1)	+0,2	+0,0	+0,1	+0,0	+0,0

Gemiddeld waren de n-termen in 2024 0,1 cijferpunt hoger dan vorig jaar. Dit wijst erop dat de examens gemiddeld genomen iets moeilijker zijn geworden.

Op basis van de scores van leerlingen die via Wolf en Facet worden verzameld (zie ook 5.5.4), zien we een lichte toename van de vaardigheid van de examenleerlingen ten opzichte van vorig jaar. Dit kan duiden op een licht herstel na de coronapandemie. Aangezien Cito niet van alle leerlingen die examens doen ook daadwerkelijk de scores ontvangt, is dit niet met zekerheid te zeggen.

3.2 Resultaten tijdvak 2

Ook dit jaar werd bij de bekendmaking van de n-termen voor tijdvak 1 een voorlopige n-term voor tijdvak 2 gepubliceerd. De definitieve n-term voor een examen in tijdvak 2 kan hoger zijn dan de voorlopige, als uit een statistische analyse blijkt dat het examen moeilijker is of als in tijdvak 2 sprake is van een fout in het examen. De definitieve n-term in tijdvak 2 kan niet lager worden vastgesteld dan de voorlopige n-term.

In tijdvak 2 werd voor vijf vakken op vwo, vijf vakken op havo en zes vakken op vmbo gl/tl een hogere n-term vastgesteld, dan die voorlopige n-term. In al deze gevallen was sprake van een moeilijker examen en in één van deze gevallen is daar bovenop nog gecompenseerd voor een onvolkomenheid in een examen.

Door vooraf een voorlopige n-term te publiceren die de ondergrens vormt voor vast te stellen n-termen in het tweede tijdvak kan het voorkomen dat een examen in tijdvak 2 een hogere n-term krijgt dan passend is bij de moeilijkheid van dit examen. In dat geval is het makkelijker om een voldoende te halen dan in tijdvak 1. Dit jaar kwam dit voor bij 29 van de 51 examens.

Zie bijlage 4 voor meer informatie over de ophoging van de voorlopige n-term.

4. Feedback docenten 2024

4.1 Algemene vakken

Behalve de feedback die wij ontvingen via de Examenlijn en de examenbesprekingen die waren georganiseerd door vakverenigingen en de platforms vmbo, hadden we docenten bij alle examens algemene vakken ook een aantal korte vragen voorgelegd. Die gingen over de lengte, de moeilijkheidsgraad en de aansluiting bij het onderwijs. Voor de examens in het eerste tijdvak werd deze vragenlijst ruim drieëndertigduizend keer ingevuld door docenten, in het tweede tijdvak was dit ruim elfduizend keer. De resultaten per examen uit deze enquête, de zogenaamde quickscans zijn op Examenblad.nl en op Cito.nl gepubliceerd.

Daarnaast hebben we examenklasdocenten van een aantal vakken na de uitslagdag een uitgebreidere vragenlijst voorgelegd met een specifiek doel.

Uitgebreide vragenlijsten

Bedrijfseconomie havo en vwo - 325 respondenten

Vanwege een fout in de afname van de vragenlijst is het onderscheid tussen het examen havo en het examen vwo weggefallen. Hierdoor zijn antwoorden vaak niet goed herleidbaar naar één van de twee examens, havo of vwo. In de antwoorden zien we terug dat de examens als te lang zijn ervaren. Het onderscheidend vermogen van de examens beoordelen docenten als goed. Wel zouden docenten nog meer inzicht-/toepassingsvragen willen en minder reproductie. Met name de twee vragen in de vragenlijst over het correctievoorschrift kregen veel inhoudelijke reacties van docenten. Daarin valt op dat een groep docenten de omgang met de ruimte voor de beoordeling die het correctievoorschrift geeft moeilijk vindt, zeker ook in het gesprek tussen eerste en tweede corrector.

Biologie havo – 279 respondenten

Het beeld van de reacties van docenten is over het algemeen positief. Opvallend is dat bijna zestig procent aangeeft dat de verdeling kort-antwoord/lang-antwoord precies goed is en tegelijkertijd veertig procent aangeeft dat er te veel kort-antwoorden worden gevraagd. Dit geldt ook voor de vraag naar de verhouding open en gesloten vragen: klein zestig procent vindt deze verdeling precies goed, terwijl klein veertig procent meer open vragen wil. Op de vraag naar het aandeel van de domeinen uit de herziene

syllabus in het examen geeft ongeveer zestig procent voor elk domein aan dat deze een goed aandeel had, met uitzondering van het domein 'Evolutie'. Bij dit domein vindt vijftieng procent van de docenten het aandeel te gering. Daarnaast wordt door docenten aangegeven dat de syllabus voor leerlingen (te) moeilijk is om zelfstandig te gebruiken bij de voorbereiding op het examen.

Natuurkunde havo - 260 respondenten havo

Uit de vragenlijst komt over het algemeen een positief beeld naar voren. Docenten waarderen de inhoudelijke aansluiting, de moeilijkheidsgraad en de lengte positief (respectievelijk 83,9%, 82,3%, 70,8%). Over het taalgebruik en de gekozen onderwerpen zijn docenten erg positief: 90,0% vindt de inleidende teksten 'grotendeels duidelijk', 95,8% de vragen en 95,7% noemt de gekozen onderwerpen 'allemaal geschikt' of 'grotendeels geschikt'. Er is specifiek gevraagd naar de verhouding tussen kwantitatieve en kwalitatieve vragen: ruim vijftien procent vindt deze verhouding goed en bijna tachtig procent vindt ook de verhouding in punten goed.

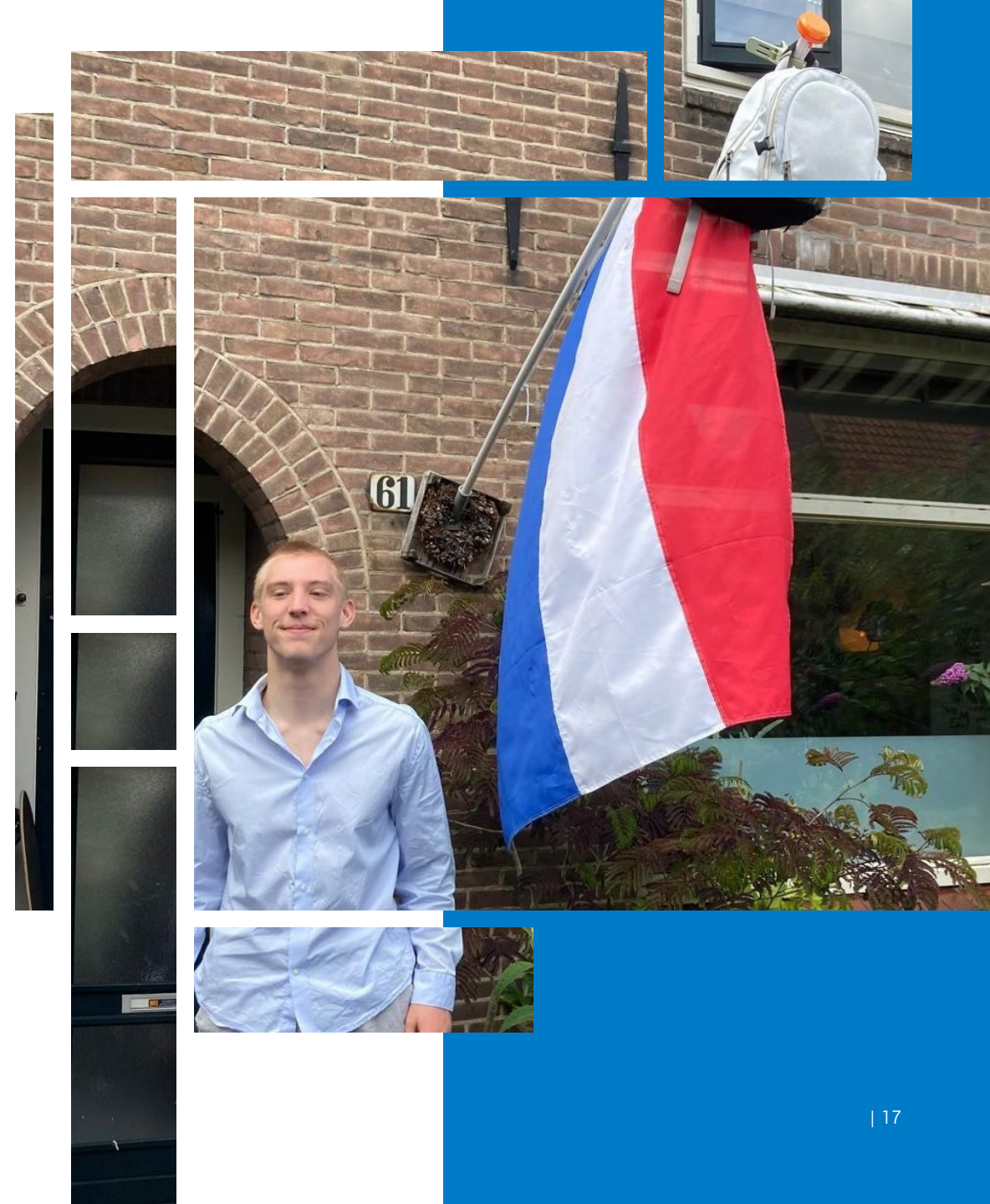
Nederlands vwo - 372 respondenten

In de vragenlijst is specifiek naar de veranderingen in het examen gevraagd ten opzichte van voorgaande jaren. Ruim tachtig procent geeft aan tevreden te zijn over de uitbreiding van vraagtypen in het algemeen en over de nieuwe soorten teksten en bronnen. Wél geven de respondenten aan – zoals ook uit eerder onderzoek van CvTE bleek – graag minder werk te willen hebben aan het nakijken van examens. En docenten hadden meer vragen over figuurlijk taalgebruik verwacht.

4.2 Beroepsgerichte profielvakken

Tijdens de afnameperiode van de cspe's heeft Stichting Platforms vmbo (SPV) een enquête onder docenten gehouden. Hierin is gevraagd naar hun ervaringen met de cspe's. De enquête is in afstemming met het CvTE en Cito tot stand gekomen. Deze is door 740 docenten ingevuld. Uit de resultaten blijkt dat driekwart van de docenten vindt dat de cspe's goed op niveau waren. Ook geeft het merendeel van de docenten aan het taalgebruik in de examens goed te vinden, hoewel daar wel verschillen zijn tussen de leerwegen. Bij vmbo bb geeft 79% aan dat het taalgebruik goed aansluit, bij vmbo kb is dat 68% en bij gl 67%. De cspe's worden wel als veel leeswerk ervaren, een blijvend aandachtspunt.

Op de vernieuwde website Examenblad.nl wordt de informatie over de voorbereiding en de afname van de cspe's goed gevonden. Over de nieuwe onderwerppagina '[Centraal schriftelijk en praktisch examen \(cspe\)](#)' zijn docenten positief.

5. Hoe komen de centrale examens tot stand

5.1 De examenketen

Elk centraal examen begint bij een examenprogramma van **OCW**. Hierin staat wat examenleerlingen moeten kennen en kunnen per examenvak. En wat thuishoort in het centraal examen en wat in het schoolexamen.

Het **CvTE** voert de regie over de centrale examens en ontwikkelt op basis van het examenprogramma een syllabus. Daarin staat beschreven waarop de docent de leerling moet voorbereiden voor het centraal examen. Op basis van deze syllabus stelt het CvTE een constructieopdracht op.

Stichting Cito is verantwoordelijk voor de constructie van de examens. Onder leiding van een toetsdeskundige van Cito construeren docenten de opgaven voor de centrale examens. Deze toetsdeskundige stelt uit de opgaven een compleet examen samen. Het [ontwikkelproces](#) – vanaf het allereerste overleg over de opgaven tot en met de aflevering van de pakketten met examenopgaven op de scholen – duurt ongeveer twee jaar. Naast de constructie van de examens verzamelt Cito afnamegegevens die door hun psychometrische afdeling worden geanalyseerd. Op basis hiervan adviseert Cito het CvTE over de normering en geeft een advies-normeringsterm (n-term) per examenvak af.

Collega's van **DUO** zorgen voor het drukken en bezorgen van de centrale examens op de scholen. Ook zijn zij

verantwoordelijk voor de koppeling van eerste en tweede corrector aan elkaar en de examensoftware Facet voor de digitale examens. Scholen leveren gegevens (waaronder cijfers en diploma's) aan bij DUO, die het register beheert waarin deze gegevens worden opgenomen.

De **Inspectie** ziet erop toe dat de afnames van de centrale examens volgens de voorschriften verlopen. Scholen moeten bijzonderheden rondom de afnames van de examens melden bij de Inspectie. Bij hoge uitzondering kan de Inspectie een onafhankelijke derde corrector aanwijzen als de eerste en tweede corrector geen overeenstemming kunnen bereiken over de score van een leerling voor een examen.

Samen beschrijven we, als ketenpartners, in het continuïteitsplan hoe de verschillende processen moeten verlopen en wat er moet gebeuren bij een incident. Elk jaar wordt het continuïteitsplan geactualiseerd. Hierin nemen we de ervaringen van het afgelopen jaar op.

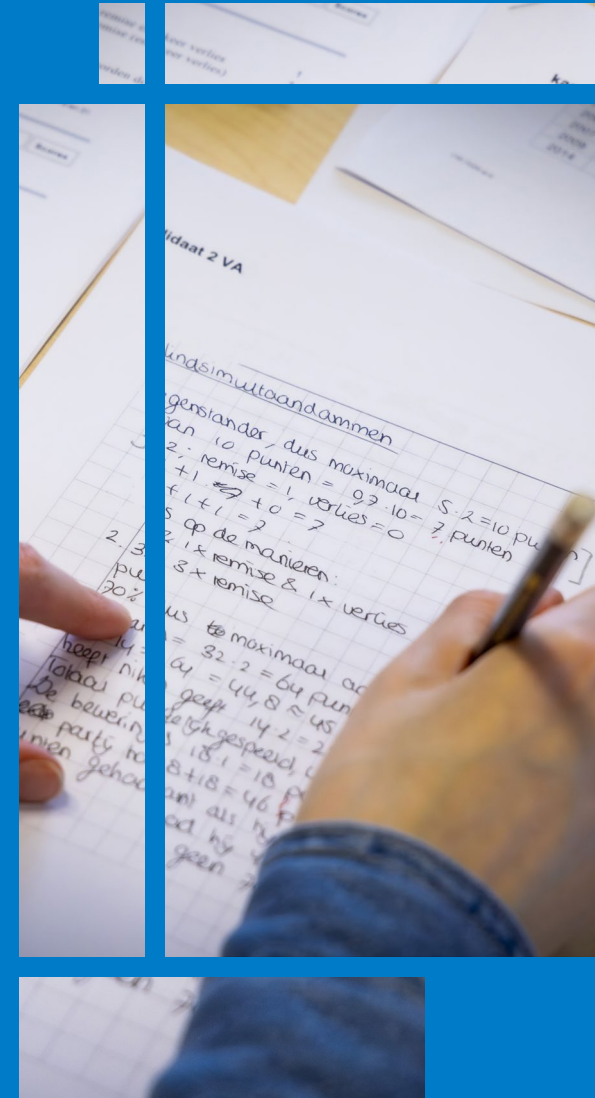
Wil je meer weten over de verschillende examentypen? Bekijk dan bijlage 1.

5.2 Communicatie met de scholen

De communicatie met examensecretarissen en docenten over de centrale examens verloopt via de website [Examenblad.nl](#). Voor de leerlingen is er de website [Mijneindexamen.nl](#).

Aan het begin van elk examenjaar informeert het CvTE de scholen namens de keten over de examenperiode via de [Septembermededeling](#). In de loop van het jaar volgen aanvullende mededelingen over bijvoorbeeld updates van de examensoftware Facet, het aanmelden van examenleerlingen bij DUO en voorbeeldexamens. De aanvulling op de Septembermededeling, die in maart verschijnt (Maartaanvulling), bevat de laatste informatie over de komende examenperiode.

Bij het [Examenloket](#) van DUO kunnen scholen gedurende het hele schooljaar vragen stellen over de wet- en regelgeving. Voor inhoudelijke vragen over de centrale examens, vragen over de organisatie van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe) en advies over leerlingen met een specifieke ondersteuningsbehoefte is er de [Examenlijn](#) van het CvTE.

5.3 Logistiek centrale examens

Interview

De logistiek rondom de centrale examens is ieder jaar weer een enorme klus. Die begint met de bestelling door de scholen in het najaar via een digitaal invulformulier. Per vak en per schooltype laten de scholen weten hoeveel examenleerlingen ze hebben. Half december worden dan de opgaven voor het eerste tijdvak bij drukkerij Lijnco in Groningen besteld. In totaal drukt Lijnco in zwart/wit ruim 11,5 miljoen vellen papier. In kleur zijn dat er nog eens 2,8 miljoen. Al deze examendocumenten (opgavenboekjes, bronnenboekjes en andere bijlagen) worden in ongeveer 25-duizend dozen verstuurd.

Geheimhouding

Het is natuurlijk van het allergrootste belang dat de examens geheim blijven. Daarom zijn er met drukkerij Lijnco flink wat afspraken gemaakt en maatregelen genomen. Uiteraard wordt er gewerkt in beveiligde ruimtes, waar beperkt toegang toe is. Als een medewerker een kind heeft dat eindexamen doet, mag deze medewerker niet in de ruimtes komen waar de examens worden gedrukt of bewaard. Deze ruimtes worden met camera's bewaakt. Stel dat er toch iets misgaat, kan worden teruggekeken wat er is gebeurd. De examens worden in een veelvoud van vijf sets in één pakket verpakt. Het druk- en verpakkingsproces is zo ingericht dat de examenpakketten voor de verschillende scholen niet door elkaar kunnen raken.

Bezorgen

De eerdergenoemde 25-duizend dozen worden door vervoerder Schotpoort Connect bezorgd. Ook zij werken

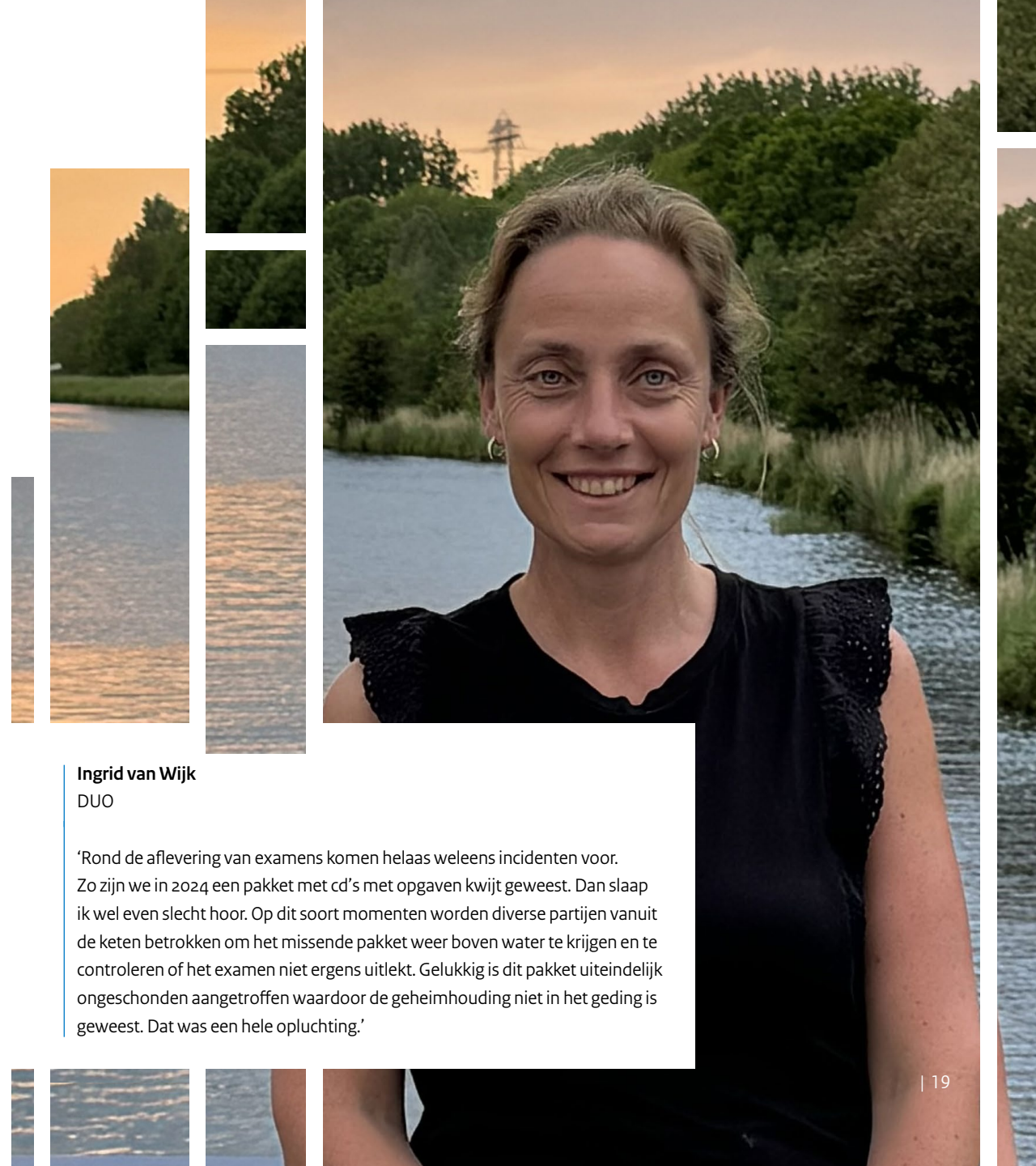
met strenge procedures. De dozen met examenpakketten worden in beveiligde ruimtes opgeslagen. Op de scholen mag de chauffeur de dozen alleen afgeven aan de mensen die vooraf zijn aangemeld om de bestelling aan te nemen. Bij het afleveren wordt daarom ook om een legitimatiebewijs gevraagd.

De opgaves voor de cpe's worden in november en januari bezorgd. Die van de cspe's in maart, en de opgaves voor het eerste tijdvak van het centraal examen worden in mei bij de scholen bezorgd. Voor het tweede tijdvak doen scholen geen aparte bestelling. Via een berekening op basis van de bestelling voor het eerste tijdvak, wordt bepaald hoeveel examens er voor het tweede tijdvak moeten worden verzonden. Indien nodig kunnen scholen ook altijd extra examens bijbestellen.

Omdat Schotpoort Connect in 2024 voor het eerst verantwoordelijk was voor het bezorgen van de examens, is in oktober 2023 een bedrijfstest gedaan. Deze is goed verlopen, wel werd duidelijk dat het heel belangrijk is om alle stappen in het proces met elkaar te blijven bespreken. Dit om ervoor te zorgen dat alle deelstappen in het proces goed op elkaar afgestemd blijven. Deze test heeft er mede voor gezorgd dat het bezorgproces in 2024 goed verlopen is.

Cariben

Uiteraard wordt er ook centrale examen gedaan op de Cariben. Het doorgeven van het aantal examenleerlingen gaat op dezelfde wijze als van de scholen in Nederland. De dozen met examenpakketten gaan vervolgens tijdig en veilig met het vliegtuig die kant op.

Ingrid van Wijk
DUO

'Rond de aflevering van examens komen helaas weleens incidenten voor. Zo zijn we in 2024 een pakket met cd's met opgaven kwijt geweest. Dan slaap ik wel even slecht hoor. Op dit soort momenten worden diverse partijen vanuit de keten betrokken om het missende pakket weer boven water te krijgen en te controleren of het examen niet ergens uitlekt. Gelukkig is dit pakket uiteindelijk ongeschonden aangetroffen waardoor de geheimhouding niet in het geding is geweest. Dat was een hele opluchting.'

5.4 Van uitgangsmateriaal tot examenafname

Aan de totstandkoming van de centrale examens werken in totaal ongeveer vijftienhonderd docenten mee: zo'n vierhonderd docenten in constructiegroepen van Cito, nog eens achthonderd docenten als screener en pretester en zo'n driehonderd docenten in vaststellingscommissies van het CvTE.

In constructieopdrachten wordt vastgelegd dat elk examen een evenwichtige representatie van het examenprogramma kent en dat examens van verschillende tijdvakken en verschillende jaren inhoudelijk als gelijkwaardig beschouwd kunnen worden. Hierin zijn productspecificaties opgenomen, zoals:

- De verdeling van de vragen over de examenstof
- De keuze van teksten en contextmateriaal
- De toe te passen vraagvormen en vaardigheidsvragen
- De mate waarin het examen vragen met een reproductief en/of productief karakter moet bevatten
- De wijze waarop de correctievoorschriften opgesteld moeten zijn

Samen met vakdocenten gaan toetsdeskundigen van Cito aan de slag met de constructie van de examens. Deze examens bestaan uit verschillende onderdelen waaronder opgaven, correctievoorschriften, (uitwerk)bijlagen en instructies voor de examinatoren. In verschillende fases van het constructieproces worden de diverse onderdelen van de examens voorgelegd aan vaststellingscommissies. Deze commissies beoordelen of de examens voldoen aan de constructieopdracht en stellen deze dan vast. Na vaststelling worden de papieren examendocumenten drukklaar

gemaakt en de digitale examenopgaven klaargezet in de examensoftware Facet, waarna DUO de examens aanbiedt aan de scholen.

Examenconcepten worden onder strikte geheimhouding ook voorgelegd aan niet-schoolgebonden deskundigen, zoals universitair deskundigen voor speciale onderwerpen, experts bij de beroepsgerichte vakken en deskundigen die de desbetreffende taal als moedertaal spreken bij vreemde talen.

Voor een aantal examens worden jaarlijks bijeenkomsten georganiseerd, waarbij docenten voorafgaand aan of tijdens de examenperiode feedback geven op de opgaven en de correctievoorschriften. Die worden waar mogelijk verwerkt door de examenmakers voor een betere afname en/of correctie van de examens waarvoor dit geldt. Zie hoofdstuk 5.4 voor meer informatie over deze pre-, pre- en testcorrecties.

Lees meer over de betrokkenheid van docenten bij het maken en vaststellen van examens op onze pagina's [Docentbetrokkenheid | 2024 | Examenblad.nl](#) en [Centrale examens maken we samen](#).

5.4.1 Aandacht voor maatschappelijke context

Oog voor de maatschappelijke context is belangrijk bij de examenontwikkeling. Deze context kan in de loop van de examenconstructieperiode veranderen. Daarom wordt elk voorjaar gecontroleerd of een veranderde context zou kunnen leiden tot onduidelijkheden of gevoeligheden bij leerlingen tijdens de afname van de examens. Omdat in deze fase het examenmateriaal al onder handen is bij de drukker, leidt dit soms tot errata.

5.4.2 Errata

Ondanks een zorgvuldig examenontwikkelproces, is het helaas nooit helemaal uitgesloten dat we een onvolkomenheid of fout, die leidt tot problemen bij de afname, over het hoofd zien. Het kan hierbij gaan om een inhoudelijke fout, maar ook om een onvolledige of dubbelzinnige formulering.

Wanneer we bij de laatste controles, kort voor de afname van de examens, nog een onvolkomenheid constateren, sturen we de scholen een erratumblad. Dit moet bij het begin van het examen worden voorgelezen en/of uitgedeeld.

Maatschappelijke of technologische ontwikkelingen of veranderingen van geopolitieke aard kunnen ook aanleiding zijn voor een erratum. In zo'n geval heeft de realiteit de bevroegde inhoud van een examen ingehaald.

5.4.3 Ondersteunende workshops

De correctie van het examenwerk ligt bij de examenklasdocenten. Zij doen dit aan de hand van het correctievoorschrift. Behalve de antwoorden per vraag staan in het correctievoorschrift algemene en vakspecifieke regels die beschrijven waar de antwoorden van leerlingen in algemene zin aan moeten voldoen en op welke manier scorepunten aan antwoorden kunnen worden toegekend. Een (vakspecifieke) regel kan zijn dat in de beoordeling geen rekening gehouden hoeft te worden met taalfouten.

Ter ondersteuning van beginnende docenten organiseren we, voorafgaand aan de examenperiode, examen correctie-trainingen voor docenten. Hierin wordt uitgelegd hoe het correctievoorschrift gelezen moet worden en waar de ruimte zit voor de corrector. Dit gebeurt aan de hand van diverse typen examenvragen en antwoorden uit eerdere jaren.

Elk voorjaar wordt gecontroleerd of een veranderde context zou kunnen leiden tot onduidelijkheden of gevoeligheden bij leerlingen tijdens de afname van de examens.

Voor de centraal schriftelijk en praktische examens (cspé's) organiseren we jaarlijks, met de Stichting Platforms Vmbo (SPV), workshops en informatiebijeenkomsten, om de organisatie van de cspé's op scholen extra te ondersteunen.

5.5 Pre*correcties, precorrecties en testcorrecties

De pre*correcties, de precorrecties en de testcorrecties zijn activiteiten die de docentbetrokkenheid vergroten én kunnen bijdragen aan een extra kwaliteitsslag in de examendocumenten.

Bij pre*correcties en precorrecties maakt een groep van ruim twintig docenten onder geheimhouding een gedeelte van een centraal examen dat in hetzelfde schooljaar wordt afgenomen. De docenten kijken daarna het eigen werk na met behulp van het concept-correctievoorschrift. Na onderlinge bespreking worden hun bevindingen over het concept-correctievoorschrift gedeeld met leden van de vaststellingscommissie en de toetsdeskundigen. Bij een pre*correctie bestuderen de docenten ook de examenopgaven.

Een testcorrectie vindt de dag na de afname van het centraal examen plaats. Ook hierbij zijn ruim twintig docenten betrokken. Aan de hand van een voorlopig correctievoorschrift kijken zij hun leerlingenwerk na. Dit correctievoorschrift is alleen aan hen beschikbaar gesteld en nog niet vrijgegeven voor andere docenten. De betrokken docenten bespreken waar zij bij de correctie tegenaanlopen. Vervolgens adviseren ze de leden van de vaststellingscommissie en toetsdeskundigen over mogelijke verbeteringen. Op de tweede dag na de afname van het examen bepaalt de vaststellingscommissie welke aanpassingen wel of niet

worden overgenomen in het definitieve correctievoorschrift dat nog diezelfde dag wordt gepubliceerd.

Bij de werving van examenklasdocenten voor deze activiteiten wordt samengewerkt met de vakverenigingen en platforms.

5.6 Van afname tot normering

De scholen zijn verantwoordelijk voor de afnames van de centrale examens.

5.6.1 Toezicht op de afname op scholen

Bijzonderheden rondom de afname van de centrale examens moeten scholen melden bij de Inspectie, zoals het verlengen van de afnameduur met een half uur voor een leerling die dyslectisch is.

Onregelmatigheden tijdens de afname en bij de correctie van de examens melden scholen ook bij Inspectie. Dit kan bijvoorbeeld gaan over het afgaan van het brandalarm of een technisch probleem bij een digitale afname. Na melding bespreekt de Inspectie met de school de mogelijke en/of noodzakelijke oplossingen. Als een zorgvuldige en eerlijke afname van een examen in het geding is, neemt de Inspectie besluiten over de geldigheid van centrale examens.

5.6.2 Correctie

Het examenwerk van de leerlingen van de centraal schriftelijke examens wordt door de eigen docent nagekeken en door een tweede corrector van een andere school. Scholen worden hiervoor door DUO aan elkaar gekoppeld. Per leerling moeten de docenten samen een score overeen komen. Als dit niet lukt wordt na tussenkomst van Inspectie een zogenaamde derde corrector ingeschakeld die de definitieve score van de betreffende leerling bepaalt.

Ook de flexibele en digitale centrale examens voor de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg (bb en kb) hebben een verplichte tweede correctie. Bij deze examens is de school zelf verantwoordelijk voor het inzetten van een tweede corrector. Voor de cspé's geldt dat door de school een tweede examinerator moet worden betrokken bij de beoordeling van de prestaties van een leerling.

Bij de centraal schriftelijke examens worden docenten ondersteund door vakverenigingen. Zij organiseren examenbesprekingen en stellen fora open voor het uitwisselen van ervaringen bij en ideeën over de beoordeling van specifieke antwoorden.

Voor de flexibele en digitale examens bb en kb bieden we digitale besloten en beveiligde fora (bbf's) voor docenten aan, waarop zij van gedachten kunnen wisselen over de opgaven en de correctie van antwoorden. Deze examens lenen zich niet goed voor examenbesprekingen, omdat de opgaven geheim moeten blijven tijdens de hele afnameperiode tot de zomervakantie.

Bij het vermoeden van een onvolkomenheid of fout in het examen zelf, melden docenten dit aan de Examenlijn. Kijk voor meer informatie op de pagina [Examenlijn | 2024](#) | [Examenblad.nl](#).

5.6.3 Aanvullingen en neutralisaties

Als er, ondanks de eerder in dit verslag beschreven stappen, na de afname een fout, onvolkomenheid of onduidelijkheid blijkt te staan in een examen of in een correctievoorschrift, dan plaatsen we een [aanvulling](#) op het correctievoorschrift op Examenblad.nl. Via een aanvulling kunnen we de inhoud van het beoordelingsmodel bij een specifieke vraag aanpassen.

Soms is het niet mogelijk om een fout, onvolkomenheid of onduidelijkheid recht te zetten met een inhoudelijke aanvulling. In dat geval is het mogelijk om via een aanvulling alle scorepunten toe te kennen voor de betreffende vraag of onderdeel van een vraag. Alle leerlingen krijgen dan hetzelfde aantal punten hiervoor onafhankelijk van hun antwoord. Door deze aanpassing lijkt dit bij de normering een heel makkelijke vraag. Hierdoor wordt de n-term iets lager, waardoor de scorepunten die aan alle leerlingen zijn gegeven voor de vraag geen invloed hebben op de uiteindelijke beoordeling van de prestatie van de leerling. Het is dus net alsof de vraag niet gesteld is. We noemen dit neutralisatie.

5.6.4 Gegevensverzameling en advisering normering

Voor de papieren examens vraagt Cito aan docenten, via de applicatie Wolf, om de scores van hun leerlingen door te geven. Voor de digitale examens worden deze verzameld door Facet. Daarnaast wordt docenten gevraagd vragen te beantwoorden over de moeilijkheidsgraad en de lengte in verhouding tot de beschikbare tijd en de inhoudelijke aansluiting van het examen op het onderwijs. Op basis van deze gegevens en andere eerder verzamelde gegevens over de centrale examens maakt de psychometrische afdeling van Cito een analyse van alle opgaven, de toets- en itemanalyse. Dit gebruikt Cito bij het adviseren van het CvTE over de normering van de centrale examens.

Daarna zijn de vaststellingscommissies van het CvTE aan zet, ondersteund door de toetsdeskundigen van Cito. Zij geven hun advies over de normering aan het normeringsteam van het CvTE. Dit doen zij op basis van verschillende bronnen zoals de examenbesprekingen met docenten, de inhoudelijke meldingen bij de Examenlijn en de toets- en

itemanalyse. Hierbij kunnen zij nog tot de conclusie komen dat er sprake is van een fout of onvolkomenheid in het examen. In dat geval kunnen zij adviseren om hiervoor de n-term aan te passen. Om te bepalen hoeveel de n-term aangepast moet worden, zijn formules opgesteld. Deze zijn te vinden in de [Regeling omzetting scores in cijfers](#). Het kan voorkomen dat de hoogte van de aanpassing afgerond op 0 uitkomt. Dat is het geval als de onvolkomen vraag (door de fout) al zo slecht is gemaakt dat de n-term hierdoor al hoger is geworden. Extra compensatie is dan niet meer nodig. Bekijk voor meer informatie de uitleg [De hoogte van de ophoging bij een onvolkomen vraag](#).

Uiteindelijk stelt het normeringsteam van het CvTE de n-termen vast op basis van alle statistische informatie en de adviezen van Cito en de vaststellingscommissie.

Kijk voor een infographic over het normeringsproces op [Normering centrale examens - Examenblad](#). Lees meer over de specifieke situatie in 2024 in hoofdstuk 3.

De toets- en itemanalyses van de ce's kunnen op [Normering en uitslagen - Cito.nl](#) worden ingezien en gedownload. In deze analyses staat onder andere informatie over de moeilijkheidsgraad van een opgave en het percentage examenleerlingen dat koos voor een fout antwoord.

5.6.5 Rol staatsexamens vo bij de reguliere centrale examens

Staatsexamens vo hebben een rol bij de afname van de examens die in het tweede tijdvak geheim (aangewezen) worden afgenomen en bij de uitvoering van de derde correctie op verzoek van de Inspectie. De examens van

aangewezen vakken worden afgenomen op een centrale locatie van de staatsexamens. Een derde corrector wordt ingezet als de eerste en tweede corrector het samen niet eens kunnen worden over de definitieve score van het examenwerk van een leerling.

Mocht een leerling vanwege een bijzondere situatie het eindexamen niet kunnen afronden in het eerste en tweede tijdvak, dan kan de school de leerling aanmelden voor het derde tijdvak voor één of meerdere vakken. De leerling doet dan in augustus voor een deel van zijn vakken centraal examen op een staatsexamenlocatie. Het examenwerk van de leerling wordt in dat geval nagekeken door staatsexamencorrectoren.

Voor meer informatie over de staatsexamens, zie [www.staatsexamensvo.nl](#).

5.7 Inhoudelijke evaluatie

Na de examenperiode evalueren de vaststellingscommissies en de toetsdeskundigen de examens aan de hand van de feedback van docenten. Het gaat dan om de meldingen bij de Examenlijn, de reacties van docenten tijdens examenbesprekingen, vragenlijsten die we (vanuit CvTE en Cito) uitsturen en input vanuit het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS). Aan de hand van deze informatie stelt het CvTE vast of de constructieopdracht aan Cito en/of de syllabus moet worden aangepast. In het najaar vindt hierover overleg plaats met de vakverenigingen en platforms beroepsgericht om eventuele voorgenomen verbeteringen en de samenwerking in de nieuwe examenperiode te bespreken.

6. Bijlagen

6.1 Bijlage 1: typen centrale examens

Praktijkexamens beeldend (cpe's)

De vakken beeldende vorming vmbo gl/tl en tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving vwo hebben behalve het centraal schriftelijke examen (cse) ook een praktijkexamen (cpe), waarvoor leerlingen een kunstwerk maken dat beoordeeld wordt.

Praktijkexamens beroepsgericht (cspe's)

De cspe's vormen de afronding van de beroepsgerichte profielvakken in het vmbo bb, kb en gl. Deze examens bestaan uit digitale, schriftelijke en praktijkopgaven. Negen beroepsgerichte profielvakken worden met een cspe afgesloten.

Flexibele en digitale centrale examens vmbo bb en kb (cbt's)

De flexibele en digitale centrale examens algemene vakken vmbo bb en kb zijn examens die in de examensoftware Facet worden aangeboden en volgens een schooleigen rooster kunnen worden afgenomen. Zowel de bevraging als de beantwoording is bij deze examens digitaal.

Centraal schriftelijke examens (cse's)

De centraal schriftelijke examens vmbo gl/tl, havo en vwo zijn de examens op papier die volgens het rooster van het CvTE worden afgenomen in het eerste en tweede

tijdvak. In het derde tijdvak worden deze examens onder verantwoordelijkheid van staatsexamens vo in augustus afgenomen.

Centrale examens kunstvakken gedeeltelijk digitaal (cse's)

Enkele centraal schriftelijke examens worden voor een deel digitaal afgenomen. Dit geldt voor de kunstvakken muziek gl/tl, havo en vwo, kunst (algemeen) havo en vwo, dans gl/tl en drama gl/tl. De vragen en bronnen bij deze examens worden digitaal aangeboden in de software Facet, de leerling schrijft de antwoorden op papier. Deze examens worden net als de andere centraal schriftelijke examens volgens het rooster van het CvTE afgenomen.

6.2 Bijlage 2: relatie meldingen Examenlijn en aanvullingen

De Examenlijn houdt bij welke meldingen hebben bijgedragen aan het versturen van een aanvulling op een vraag of opgave in een examen. In onderstaande tabellen is het aantal meldingen bij examenvragen/opgaven opgenomen waarop een aanvulling is verstuurd of die geneutraliseerd zijn. De meldingen maken onderdeel uit van ons evaluatie- en verbeterproces.

Tijdvak 1

Niveau	Vak	Vraagnummer	Aard van de aanvulling	Aantal opmerkingen
vmbo gl/tl	aardrijkskunde	11	aanvulling	3
vmbo gl/tl	beeldende vorming	20	aanvulling	13
vmbo gl/tl	biologie	6	aanvulling	6
vmbo gl/tl	biologie	8	aanvulling	12
vmbo gl/tl	biologie	12	aanvulling	2
vmbo gl/tl	biologie	21	aanvulling	18
vmbo gl/tl	drama	24	aanvulling	1
vmbo gl/tl	nask 1	11	aanvulling	3
vmbo gl/tl	nask 1	29	aanvulling	4
vmbo gl/tl	Nederlands	25	aanvulling	1
vmbo gl/tl	wiskunde	7	aanvulling	2

Niveau	Vak	Vraagnummer	Aard van de aanvulling	Aantal opmerkingen
havo	aardrijkskunde	1	aanvulling	1
havo	natuurkunde	20	aanvulling	2
havo	Nederlands	25	neutralisatie	11
havo	scheikunde	3	aanvulling	3
havo	scheikunde	21	aanvulling	9
havo	scheikunde	30	aanvulling	3
havo	wiskunde A	5	aanvulling	4
havo	wiskunde B	3	aanvulling	2

Niveau	Vak	Vraagnummer	Aard van de aanvulling	Aantal opmerkingen
vwo	aardrijkskunde	27	neutralisatie	1
vwo	bedrijfseconomie	4	aanvulling	1
vwo	natuurkunde	14	aanvulling	2
vwo	natuurkunde	15	aanvulling	3
vwo	scheikunde	1	aanvulling	2
vwo	scheikunde	7	aanvulling	1
vwo	scheikunde	22	aanvulling	4
vwo	wiskunde A	3	aanvulling	1
vwo	wiskunde B	13	aanvulling	1
vwo	wiskunde C	13	aanvulling	1
vwo	wiskunde C	20	aanvulling	2

Tijdvak 2

Niveau	Vak	Vraagnummer	Aard van de aanvulling	Aantal opmerkingen
havo	economie	12	aanvulling	1
havo	Nederlands	7	aanvulling	1
havo	wiskunde B	14	aanvulling	1
vwo	wiskunde A	21	aanvulling	1
vwo	wiskunde B	12	aanvulling	1
vwo	wiskunde B	16	aanvulling	11

6.3 Bijlage 3: compensatie via de n-term

Overzichten per schooltype van vragen waarbij via n-term is gecompenseerd voor een fout, onvolkomenheid of tijdnoed.

Tijdvak 1

vwo	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
Duits	onvolkomenheid vraag 17 en 18	+0,1
wiskunde A	tijdnoed	+0,1
wiskunde B	tijdnoed	+0,1
natuurkunde	tijdnoed	+0,1
scheikunde	onvolkomenheid vraag 20	+0,1
bedrijfseconomie	tijdnoed	+0,1

havo	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
Franse taal en literatuur	onvolkomenheid vraag 21	+0,0
maatschappijwetenschappen	tijdnoed	+0,1

vmbo gl/tl	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
Nederlands	onvolkomenheid vraag 4 en 21	+0,1
economie	tijdnoed	+0,1
aardrijkskunde	onvolkomenheid vraag 1	+0,1
wiskunde	tijdnoed	+0,1
dans	onvolkomenheid vraag 9	+0,1

vmbo gl	Reden voor compensatie	Hoogte van compensatie
media, vormgeving en ICT rood	onvolkomenheid in Facetonderdeel A (A1 vraag 7/A2 vraag 7/A3 vraag 6)	+0,0
zorg en welzijn blauw en rood	onvolkomenheid vraag 3 in Facetonderdeel A	+0,0
economie en ondernemen blauw	onvolkomenheid vraag A3a	+0,0
dienstverlening en producten blauw	onvolkomenheid vraag B5b	+0,0
dienstverlening en producten rood	onvolkomenheid vraag A4b, B4b, 2 in Facetonderdeel A	+0,2
groen blauw	Onvolkomenheid vraag 14 in Facetonderdeel A	+0,0

vmbo kb	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
bouwen, wonen, interieur blauw	onvolkomenheid vraag D2a	+0,1
produceren, installeren en energie rood	onvolkomenheid vraag 3 in Facetonderdeel D	+0,0
economie en ondernemen blauw	onvolkomenheid in Facetonderdeel B (B1 vraag 7 en 8, B2 vraag 10 en 5, B3 vraag 8 en 5)	+0,0
economie en ondernemen rood	onvolkomenheid in Facetonderdeel B (B1 vraag 10, B2 vraag 9, B3 vraag 4)	+0,0
dienstverlening en producten rood	onvolkomenheid vraag A3b en vraag 2 in Facetonderdeel A	+0,2
groen blauw	onvolkomenheid in Facetonderdeel D (D1 vraag 2, D2 vraag 2, D3 vraag 1)	+0,0
groen rood	onvolkomenheid vraag 14 in Facetonderdeel A	+0,0
economie en ondernemen (nieuwe stijl)	onvolkomenheid vraag B3b	+0,0

vmbo bb	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
bouwen, wonen en interieur rood	onvolkomenheid in vraag D2a	+0,1
zorg en welzijn rood	onvolkomenheid in vraag A2e	+0,1
economie en ondernemen blauw	onvolkomenheid in Facetonderdeel D (D1 vraag 10, D2 vraag 3, D3 vraag 5)	+0,0
dienstverlening en producten rood	onvolkomenheid in vraag A3b en vraag 2 in Facetonderdeel A	+0,2
groen rood	onvolkomenheid vraag 7 in Facetonderdeel A	+0,0
Nederlands variant 02	onvolkomenheid in variant 2 vraag 17, variant 6 vraag 18 en variant 7 vraag 2	+0,0
aardrijkskunde variant 02	onvolkomenheid in variant 2 vraag 32 en variant 3 vraag 32	+0,1
biologie variant 02	onvolkomenheid in variant 2 vraag 29, variant 6 vraag 12 en variant 7 vraag 5	+0,1

Tijdvak 2

Examen	Reden voor compensatie	Hoogte van de compensatie
wiskunde B vwo	compensatie onvolkomenheid vraag 17	+0,0
economie gl/tl	compensatie onvolkomenheid vraag 36	+0,1

6.4 Bijlage 4: ophoging n-term

Examen	Reden ophoging voorlopige n-term
wiskunde A vwo	moeilijker gebleken
scheikunde vwo	moeilijker gebleken
Nederlands vwo	moeilijker gebleken
aardrijkskunde vwo	moeilijker gebleken
maatschappijwetenschappen vwo	moeilijker gebleken
wiskunde A havo	moeilijker gebleken
Duits havo	moeilijker gebleken
Engels havo	moeilijker gebleken
Spaans havo	moeilijker gebleken
kunst (algemeen) havo	moeilijker gebleken
wiskunde gl/tl	moeilijker gebleken
Nederlands gl/tl	moeilijker gebleken
Engels gl/tl	moeilijker gebleken
beeldende vakken gl/tl	moeilijker gebleken
maatschappijkunde gl/tl	moeilijker gebleken
economie gl/tl	moeilijker gebleken + compensatie vraag 36

Colofon

Redactie College voor Toetsen en Examens
en Stichting Cito

Vormgeving Enof creatieve communicatie

Fotografie Marijke Volkers, Frits van der Gronde

Utrecht, oktober 2024